

Касьяненко Володимир Олексійович,
к.е. н., доцент, проректор з науково-педагогічної роботи
та питань фінансово-економічної діяльності Сумського державного університету

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ЕКОНОМІКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Розглянуто теоретичні аспекти інноваційної політики промислово розвинених країн, виокремлено найбільш дієві інструменти стимулювання інноваційної діяльності за кордоном, визначено інструменти державної інноваційної політики для України.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інноваційна політика, інноваційний потенціал, глобалізація економіки, інноваційні структури, інноваційні процеси.

Постановка проблеми. У світовому економічному просторі відбувається складний за своєю природою перехід від індустріального технологічного устрою до постіндустріального, в якому домінуючу роль рушійних сил розвитку беруть на себе високі технології, інформатизація й економіка знань. З урахуванням світових тенденцій уряд України поставив за мету трансформувати весь спектр економічних можливостей і відносин держави відповідно до обраного курсу інноваційного розвитку. Природно, що до такого повороту подій економічна наука виявилась недостатньо підготовленою, і сьогодні існує певний розрив між практикою прискорених змін і науковим забезпеченням цих процесів. У першу чергу це стосується розроблення стратегії та механізмів розвитку економіки країни та визначення можливостей реалізації її інноваційного потенціалу. Показовим у визначеному питанні є досвід промислово розвинених країн, окремі аспекти якого, на думку автора, можуть використовувати в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем розвитку інноваційного потенціалу країни присвячено більшість публікацій таких відомих сучасних вчених і практиків, як О. Амоші, Ю. Бажала, Б. Буркинського, В. Геєця, Б. Данилішина, Б. Лановика, С. Онишко [5] тощо. Проведеними дослідженнями запропоновано базові орієнтири для розвитку інноваційної діяльності в Україні. Проте в цілому проблема оцінки інноваційного потенціалу як комплексного і найбільш ефективного ресурсу розвитку регіонів залишається відкритою, більше того, вона стає гальмуючим чинником соціально-економічного розвитку країни. Саме тому, на нашу думку, існує потреба у дослідженні зарубіжного досвіду у сфері регулювання інноваційних процесів, з метою розгляду можливостей його застосування в Україні.

Мета даної роботи полягає у дослідженні досвіду промислово розвинених країн щодо формування та реалізації державної інноваційної політики, а також розгляд на їх основі напрямів активізації інноваційної діяльності в Україні.

Результати дослідження. Розвиток інноваційної діяльності – один з основних шляхів виходу економіки України з кризової ситуації та отримання високого рівня прибутку. При цьому важливо враховувати світовий досвід промислово розвинених країн в організації інноваційної діяльності, які за десятиліття інтенсивного розвитку створили ефективну систему управління інноваційним процесом у країні.

Проведені нами дослідження дозволили виокремити дві яскраво виражені моделі державної політики у сфері підтримки інновацій:

- 1) англо-американська, яка характеризується найменшим втручанням держави в економіку, у тому числі й в інноваційну діяльність;
- 2) франко-японська, де держава найактивніше підтримує інноваційний процес усіма можливими методами [1].

Розділ 4 Проблеми управління інноваційним розвитком

У першому випадку вважається, що ринкові механізми самі сприяють прискоренню інноваційного процесу, тому підприємства мають повну автономію в інноваційній сфері. Держава при цьому основні зусилля спрямовує на створення сприятливих умов для ведення бізнесу, але безпосередньо не здійснює фінансової та прямої економічної підтримки для її реалізації.

У другому – навпаки, спостерігається досить значний вплив держави на розвиток інноваційного процесу у вигляді прямих дотацій та субсидій підприємствам і організаціям, які здійснюють інноваційну діяльність.

Таким чином, перша модель передбачає застосування в основному непрямих методів стимулювання інноваційної діяльності (надання податкових та кредитних пільг, страхування інноваційних ризиків, амортизаційні пільги, пільги щодо стимулювання НДДКР, формування резервних фондів тощо), тоді як друга характеризується широким застосуванням сукупності методів прямого стимулювання інноваційного процесу [4].

Отже, управління інноваційною діяльністю у різних країнах відрізняється ступенем втручання держави, потребами суспільства та рівнем науково-технічного прогресу.

Найбільш поширені форми методів стимулювання інноваційних процесів у ряді країн світу відображені в табл. 1.

Таблиця 1 – Форми державної підтримки інноваційних процесів у різних країнах світу, [8]

<i>Країни</i>	<i>Форми стимулювання</i>	<i>Організаційні структури інноваційного процесу</i>
США	Пільгове оподаткування, інвестиційний податковий кредит, пільговий режим амортизаційних відрахувань, субсидії, цільові асигнування з бюджету, викреслення витрат на НДДКР, пов'язаних з основною виробничою і торговою діяльністю, із суми оподаткованого доходу	Мережа технологічного капіталу (МТК) технополіси, науково-технічні парки, квазіризикова форма організації корпорацій, малі інноваційні фірми, науково-дослідні консорціуми та організації, бізнес-інкубатори, науково-технологічні центри, науково-інженерні центри, спільні промислово-університетські дослідні центри, венчурні фірми
Німеччина	Цільові безоплатні субсидії, дотації, оплата витрат на технічну експертизу, пільгові кредити, система страхування кредитів, податкові знижки і пільги, прискорена амортизація, цільові банківські кредити	Науково-технічні парки, малі інноваційні фірми, науково-дослідні консорціуми, венчурні фірми, технополіси
Франція	Дотації, субсидії, довгострокові позики, податкові кредити, кредитні гарантії, пільгове оподаткування	Технополіси, технопарки, малі інноваційні фірми, науково-дослідні консорціуми, венчурні фірми, центри передачі технологій
Японія	Пільгові кредити, пільгове оподаткування, субсидії	Японська корпорація розвитку досліджень, технополіси, науково-технічні парки, малі інноваційні фірми, науково-дослідні консорціуми та організації
Велика Британія	Пільгове оподаткування, субсидії, списання витрат на НДДКР на собівартість продукції (послуг, кредитні гарантії)	Британська технологічна група, технополіси, малі інноваційні фірми, науково-технічні парки, венчурні фірми, науково-дослідні консорціуми
Канада	Позички на пільгових умовах, субсидії, технічна допомога, податковий кредит, пільгове оподаткування	Технополіси, науково-технічні парки, малі інноваційні фірми, венчурні фірми, науково-дослідні консорціуми

Розглянемо особливості застосування інструментів державної підтримки у розрізі окремих країн.

Країни з традиційно високим рівнем науково-технологічного розвитку (Фінляндія, Швеція, Німеччина) пріоритетне значення надають заходам прямої фінансової підтримки. На відміну від опосередкованих методів стимулювання фінансова допомога в цих країнах має цільовий характер. За таких умов держава, а не ринок, визначає, в яких випадках додаткове стимулювання необхідне, а в яких – ні [6].

Підтримка інноваційної діяльності у європейських країнах виходить за національні межі і дедалі більшою мірою стає прерогативою ЄС, який застосовує декілька

інструментів інноваційної політики та залучення інвестицій для фінансування інноваційної діяльності. Серед яких виділяють: створення сприятливої для інноваційної діяльності інфраструктури; пряме державне фінансування, в першу чергу шляхом виділення грантів, кредитів, субсидій тощо; фіскальні або податкові стимули, надання державних гарантій, спеціальні схеми підтримки ризикового фінансування [3].

У країнах з рівнем науково-технологічного розвитку більш низьким, ніж у середньому по ЄС, як правило, застосовують заходи загального характеру, які дозволяють підтримувати широке коло напрямків в усіх секторах економіки. У цьому випадку уряд орієнтується на заходи фіскального стимулювання, які відрізняються тим, що дають можливість ринку і його учасникам самостійно вирішувати, які галузі економіки необхідно розвивати.

Варто також відзначити, що у різних країнах використовуються певні форми підтримки досліджень і розробок, такі, як знижки з податку, тарифні й нетарифні бар'єри, державні закупівлі, позики й субсидії. Так, зокрема, у Великій Британії підтримують низький рівень оподаткування корпорацій, вважаючи це потужним стимулом для ризикових технологічних змін.

У Німеччині, Іспанії та Італії низькі ставки базових податків доповнені спеціальними системами стимулювання впровадження ризикових проектів. У Франції застосовують іншу комбінацію: високі податки для всіх і різні спеціальні стимули в інноваційному підприємстві [2].

Система підтримки розвитку інноваційного підприємства в економічно розвинутих країнах охоплює також амортизаційні пільги, пільги щодо стимулювання НДДКР, формування резервних фондів, податкові кредити. Наприклад, у Великобританії інструменти урядової політики варіюються від 100% звільнення від податку витрат на дослідження і розробки до надання ризикового фінансування чи субсидій (грантів) [5, с. 18]. Проте останніми роками в багатьох країнах виникли сумніви щодо ефективності інвестиційних податкових пільг, оскільки такі пільги ставлять у нерівні умови галузі і фірми. Внаслідок цього в цих країнах почали широко застосовувати скорочення податкових пільг із суттєвим зниженням ставок прибуткового оподаткування юридичних осіб.

Крім того, промислово розвинені країни використовують такий механізм активізації інвестиційної діяльності комерційних банків як дотацію до ставки відсотка за кредит, яка надається державою банкам за умов інвестування пріоритетних галузей і виробництва. Також може бути використаний закордонний досвід зі створення цільових інституційних інвесторів – банків довгострокового кредитування. Ці заходи можна використовувати і в Україні [7, с. 127].

У табл. 2 згруповані найбільш поширені в країнах світу засоби стимулювання інноваційних процесів.

Характеризуючи українську модель підтримки інноваційної діяльності, варто відзначити, що вона більше тяжіє до англо-американської моделі, оскільки Уряд більше покладається на ринкові механізми стимулювання інноваційної діяльності, ніж на пряму підтримку інноваційного процесу.

Разом з тим варто акцентувати увагу на тому, що жодна з визначених вище моделей не може застосовуватися у чистому вигляді, що обумовлено специфікою формування інноваційного середовища в окремих країнах. Виходячи з цього, окремі інструменти інноваційної політики та механізми їх використання ефективні в одній країні та зовсім непридатні для використання в іншій. Тому більшість держав, як правило, реалізують державну політику в інноваційній сфері, комбінуючи методи прямого та опосередкованого впливу, рівень застосування яких залежить від того, до якого напрямку тяжіє національна інноваційна політика.

Розділ 4 Проблеми управління інноваційним розвитком

Таблиця 2 – Найбільш поширені засоби стимулювання інноваційних процесів, [8]

	<i>Вид державної підтримки</i>	<i>Величина</i>
США	Вилучення витрат на НДДКР, пов'язаних з основною виробничою і торговою діяльністю, із суми доходу, який оподатковується	До 20 % витрат
	Відсутній податок на оренду для венчурних фірм	
	Пільговий режим амортизаційних відрахувань	Строк служби обладнання до 3-х років, а для інших фондів – до 5 років
	Інвестиційний податковий кредит	Зменшення податку на прибуток у розмірі від 6 до 10% загальної вартості інвестицій в устаткування
	Надання АМБ субсидій венчурному бізнесу: – на розширення зовнішньоекономічної діяльності; – на різні види управлінської допомоги	До 100 тис. доларів на 8 років. До 1 млн доларів на 25 років
	Обов'язкове виділення федеральними відомствами коштів на фінансування венчурного бізнесу зі свого бюджету	Не менше ніж 1,25% бюджету відомства
Великобританія	Обов'язкове залучення венчурних фірм до виконання крупних інноваційних проектів згідно із законодавством США	Вартість проектів більше ніж 100 тис. дол.
	Зменшення податку на прибуток для венчурних фірм	Звичайний податок на прибуток 35%, а для венчурних фірм – 25%
	Система страхування коштів, які надаються венчурним фірмам	Держава гарантує повернення 70% середньострокових позик, які надаються на 2-7 років
	Списання витрат на НДДКР на собівартість продукції (послуг)	У будь-якій сумі
	Субсидії на проведення досліджень з розроблення нових видів продукції чи технологій	75% витрат фірм, на яких зайнято до 50 чол. (але не більше ніж 50000 фунтів стерлінгів)
Італія	Відшкодування витрат на нововведення згідно з державними програмами із субсидування малих інноваційних фірм	До 50% витрат на нововведення
	Пільгові кредити на технологічні нововведення (50% суми кредиту видається протягом реалізації програми модернізації і до 30% на її завершальній стадії)	До 80% вартості проекту на термін 15 років
Японія	Субсидії малим і середнім підприємствам видобувної і обробної промисловості на купівлю та лізинг ЕОМ	25% (32% для південних районів країни) від вартості ЕОМ
	Пільговий податок на прибуток венчурних підприємств	Звичайний податок 42%, а у венчурних фірм 30%
	Податкова знижка на приватні інвестиції в НДДКР	20%
	Гарантоване повернення коштів, які були вкладені у венчурний бізнес, урядовими організаціями	До 80% обсягу коштів
Франція	Пільгові кредити венчурним фондам	Відсоткова ставка 5-6% річних
	Отримання субсидій з державних фондів	До 2 млн єн
Німеччина	Державні дотації організаціям, що займаються науково-дослідними роботами за контрактами	До 50% суми витрат на проведення робіт за замовленнями малих і середніх підприємств
	Податковий кредит на приріст витрат на НДДКР	25% приросту витрат компаній на НДДКР порівняно з рівнем минулого року
Німеччина	Дотації на підвищення кваліфікації науково-дослідного персоналу (не більше ніж 5 співробітників від кожної фірми), а саме: на стажування у вузах, наукових інститутах, інших державних чи приватних науково-дослідних організаціях	На термін до 3 років
	Дотації малим підприємствам на інвестування у НДДКР під час придбання патентів і рухомого майна, а також на час вкладень у нерухоме майно, що використовується для НДДКР	20% вартості придбаного чи утвореного майна в межах його вартості до 500 тис. марок
	Система страхування кредитів	Гарантує приватним банкам повернення 80% вартості позик на 15-23 роки

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи вищевикладене, відзначимо, що світова економічна практика накопичила значний арсенал механізмів державного сприяння інноваційному розвитку. На нашу думку, Україна, незважаючи на не зовсім сприятливий загальний економічний клімат, може використати досвід ряду

нових індустріальних країн, яким вдалося досягти значних успіхів у розвитку інноваційної активності і підвищенні конкурентоспроможності своїх національних економік. Зокрема, на думку автора, доцільно було б перейняти досвід Франції щодо створення технологічних парків; Америки – щодо особливостей організації венчурного бізнесу; Японії – щодо особливостей фінансування інноваційних проєктів; ЄС – щодо формування спільного інноваційного простору. Зауважимо, що ми в жодному разі не закликаємо до копіювання зарубіжного досвіду управління інноваційним розвитком, оскільки стратегія запозичення в інноваційній діяльності може призвести як до позитивних, так і до негативних наслідків. Разом з тим ми має змогу розвиватися більш інтенсивно за рахунок вивчення чужих помилок та відповідно їхнього уникнення.

Ми переконані, що подолання Україною індустріальної зацикленості можливе лише за умови розроблення дієвих механізмів управління інноваційним розвитком, в основу якого мають бути покладені існуючі у світовій практиці інструменти.

1. Голляк Ю.Б. Інноваційні перетворення української економіки в контексті міжнародної конкуренції / Ю.Б. Голляк // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №7 (61). – С.43-55.
2. Макаренко Є.В. Особливості інноваційного розвитку європейських країн / Є.В. Макаренко // Проблеми науки. – 2008. – №7. – С. 39-42.
3. Мижинский М.Ю. Меры государственно-правового стимулирования: правовой опыт Европейского Союза / М.Ю. Мижинский // Инновации. – 2005. – №7.
4. Михайловська О. Світовий досвід державної підтримки інноваційних процесів / О. Михайловська // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – №11(53). – С. 101-110.
5. Онишко С.В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку : монографія / С.В. Онишко. – Ірпінь : НАДПСУ, 2004. – 434 с.
6. Самотуга О.О. Зарубіжний досвід стимулювання інноваційного процесу [Електронний ресурс] / О.О. Самотуга. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/ONG_2006/Economics/17818.doc.htm
7. Федоренко І.Л. Інструменти державної інноваційної політики: світовий досвід / І.Л. Федоренко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – №3(82). – С. 79-81.
8. Шмігельська З.К. Зарубіжний досвід управління інноваційною діяльністю малих і середніх підприємств та можливості його адаптації в ринковій економіці України / З.К. Шмігельська // Стратегічні пріоритети. – 2007. – №2 (3). – С. 119-128.

В.О. Касьяненко

Зарубежный опыт управления инновационным потенциалом экономики и возможности его использования в Украине

Рассмотрены теоретические аспекты инновационной политики промышленно развитых стран, выделены наиболее действенные инструменты стимулирования инновационной деятельности за рубежом, определены инструменты государственной инновационной политики для Украины.

Ключевые слова: инновационная деятельность, инновационная политика, инновационный потенциал, глобализация экономики, инновационные структуры, инновационные процессы.

V.O. Kasianenko

Foreign experience of managing of economical innovative potential and the way of its using in Ukraine

In this article theoretical aspects of innovation policy are researched. Also, the author specifically mentioned most effective instruments of inspiration of innovation activity in foreign countries and defined instruments of state innovation policy for Ukraine.

Keywords: innovation, innovation policy, innovation potential, economic globalization, innovation structures, innovation processes.

Отримано 02.11.2011 р.